

KAROLINA EKHOLM
JOHAN TORSTENSSON

Svensk handelspolitik i ljuset av en ny handelsteori*

Under de senaste åren har utrikeshandelsteorin utvecklats i snabb takt och genom detta har synen på välfärdseffekter av utrikeshandel delvis förändrats. Denna utveckling ger dock, enligt Karolina Ekholm och Johan Torstensson, knappast stöd för protektionistiska åtgärder. Den nya teorin kan belysa viktiga handelspolitiska frågor, såsom Sveriges handelsrelationer till EG och betydelsen av internationella handelsförhandlingar.

På senare tid har det uppmärksammats att vissa väsentliga inslag i världshandeln inte kan förklaras av traditionell utrikeshandelsteori. Därför har nya teorier kommit att formuleras. Till skillnad från tidigare bygger dessa ansatser på teorier för marknader med imperfekt konkurrens. Vissa begrepp och analysredskap lånas från industriell ekonomi.

Till att börja med utnyttjades de nya teorierna enbart för att förklara de internationella handelsflödena. Under de senaste åren har de emellertid även kommit att användas för normativ analys, dvs för att analysera välfärdseffekterna av handelspolitiska åtgärder.¹ Av denna analys framgår att det teoretiskt finns potentiella möjligheter att höja den nationella välfärden genom handelspolitiska åtgärder.

Fil kand KAROLINA EKHOLM och fil kand JOHAN TORSTENSSON är båda doktorander vid National-ekonomiska institutionen, Ekonomihögskolan i Lund. Torstensson är också verksam vid Institutet för ekonomisk forskning i Lund.

Detta resultat är i viss mån kontroversiellt. Frihandel har förespråkats av de flesta nationalekonomer sedan Ricardos dagar. Frågan huruvida frihandel ger den högsta möjliga välfärden har lett till en debatt där flera av de internationellt mest

* Bland de många som framfort värdefulla synpunkter på en tidigare version av denna artikel vill vi speciellt tacka Göte Hansson, Lisbeth Hellvin, Lennart Petersson och Bo Södersten. Johan Torstensson tackar Institutet för ekonomisk forskning vid Ekonomihögskolan i Lund för finansiellt stöd.

¹ Den normativa analysen av nya handelsteorier sker utifrån begreppet Paretoeffektivitet. Vid en Paretoeffektiv allokering kan man inte göra någon omfördelning av resurserna så att någon individ får en välfärdsförbättring, utan att någon annan samtidigt får en välfärdsförsämring. När andra möjliga resursallokeringar jämförs antar vi implicit att det finns en samhällelig välfärdsfunktion som utgår från Hicks-Kaldors kompensationskriterium. Enligt detta utvärderas ekonomisk-politiska åtgärder utifrån om de individer vars välfärd ökar som en följd av åtgärden kan kompensera de individer vars välfärd minskar och fortfarande uppleva en nettoökning av välfärden. Detta kriterium säger dock inget om fördelningseffekterna av olika åtgärder. I den implicita välfärdsfunktionen antas endast nutida konsumtion av varor och tjänster ingå. Givetvis skulle man kunna tanka sig att i en dylik funktion inkludera även annat, såsom framtida konsumtion och sk "icke-ekonomiska" mål, men detta bortser vi ifrån här.

framträdande handelsteoretikerna har deltagit (Dixit [1986], Grossman [1986], Krugman [1986], [1987], Bhagwati [1988], [1989]).

Vi kommer i denna artikel att presentera och förklara de nya handelsteorierna samt redogöra för hur de har använts för teoretisk normativ analys.² Det finns mycket som tyder på att de närmaste årens utveckling på det handelspolitiska området kommer att bli avgörande för hur det internationella handelssystemet kommer att te sig i framtiden (Ahnlid & Vedovato [1989]). Denna utveckling kommer därmed också att få stor betydelse för Sverige och svensk handelspolitik. Därför kommer vi att visa hur man kan använda den nya teorin för att belysa problem när det gäller svensk och internationell handelspolitik. Framför allt kommer vi att diskutera Sveriges handelspolitiska relationer till EG och de pågående GATT-förhandlingarna.

Uppkomsten av de nya handelsteorierna

Enligt den traditionella handelsteorins viktigaste sats, Heckscher-Ohlin-teoremet, bestäms det internationella handelsmonstret av skillnader i tillgången på produktionsfaktorer. Heckscher-Ohlin-teoremet behandlar handeln mellan olika branscher. Denna handel bör ske mellan länder som har olika faktoruppsättningar.³ En stor del av världshandeln sker dock mellan länder med likartade faktortillgångar. Denna handel, som framför allt bedrivs inom branscher, kan därför knappast förklaras av den traditionella teorin.⁴ I stället har marknader med imperfekt konkurrens varit utgångspunkten för nya handelsteorier som syftat till att förklara inombranschhandeln.

En typ av modeller för internationell handel med imperfekt konkurrens utgår ifrån marknader med monopolistisk konkurrens.⁵ I dessa modeller sker han-

del med differentierade varor. Företagen har visserligen stordriftsfördelar, men dessa antas vara så begränsade att det inte finns några hinder för nyetablering. Vinsten kan därför inte bestå på lång sikt. I denna typ av modeller kan komparativa fördelar samverka med produktdifferentiering och stordriftsfördelar som en förklaring till internationell handel.⁶

Antag tex att det finns två länder med två sektorer. I den ena sektorn produceras en homogen vara, medan det i den andra sektorn produceras olika varianter av en differentierad vara med tilltagande skalavkastning. I vanlig ordning sker ett handelsutbyte enligt komparativa fördelar. Det land som har den lägsta komparativa kostnaden för den homogena varan kommer att exportera denna vara. Detta handelsutbyte sker mellan olika branscher. Vi antar vidare att båda länderna producerar olika varianter av den differentierade varan. Som en följd av att det finns stordriftsfördelar, kommer varje variant att endast produceras i ett land. Om preferenserna är sådana att det finns en

² Denna avdelning bygger på Torstensson [1989b].

³ Handel mellan olika branscher, s.k. interindustriell handel, definieras som att ett land specialiserar sig på export av vissa varor, medan andra varor importeras. Med inombranschhandel, eller intraindustriell handel, avses att ett land exporterar och importerar likartade varor inom samma varugrupp. Handeln mellan länder med skilda faktortillgångar är till stor del interindustriell. Det tycks vara så att handeln mellan branscher, men inte inom branscher, kan förklaras av traditionell teori. Se tex Hamilton & Svensson [1984] för ett test av Heckscher-Ohlin-teoremet.

⁴ Se också Torstenssons artikel i *Ekonomisk Debatt* [1987].

⁵ Sådana modeller finns i Krugman [1979], Dixit & Norman [1980], Lancaster [1980], Helpman [1981]. För en sammanställning och vidareutveckling av dessa modeller, se Helpman & Krugman [1985].

⁶ I denna artikel behandlar vi endast horisontell produktdifferentiering. För teoretiska modeller med vertikal produktdifferentiering se Falvey & Kierzkowski [1987], Flam & Helpman [1987b]. En syntes av teorierna och en empirisk tillämpning på svensk handel finns i Torstensson [1989a].

efterfrågan på variation kommer dock samtliga varianter att efterfrågas i båda länder. Detta ger upphov till inombranschhandel. Eftersom handeln måste vara balanserad, kommer det land som importerar den homogena varan att bli nettoexportörer av den differentierade varan.

Andra modeller för inombranschhandel tar sin utgångspunkt i oligopolistiska marknadsformer (Brander [1981], Brander & Krugman [1983], Krugman [1984]). Dessa modeller är svårare att generalisera, eftersom det har gjorts många olika antaganden om konsumenternas preferenser samt företagets kostnadsstruktur och strategiska beteende. I oligopolmodeller kan dock faktorer på utbudssidan ensamt generera inombranschhandel, tex om marknaderna är segmenterade och företag i olika länder tar sina produktionsbeslut för de olika marknaderna oberoende av varandra.⁷ Till skillnad från i modeller med monopolistisk konkurrens kan inombranschhandeln då ske med homogena varor.

Monopolistisk konkurrens, handelsrestriktioner och välfärd

I handelsteoretiska modeller med monopolistisk konkurrens tenderar vinsterna av frihandel att, jämfört med autarki, vara högre än i modeller med perfekt konkurrens. Förutom vinster som baseras på komparativa kostnadsskillnader kan antalet produktvarianter öka och/eller produktionskostnaderna falla genom utnyttjande av stordriftsfördelar. Eftersom två olika ineffektiva situationer jämförs är det emellertid svårt att formellt bevisa att frihandel ger högre välfärd än autarki.⁸

Att jämvikten vid frihandel inte är Paretoeffektiv gör också välfärdshöjande handelsrestriktioner teoretiskt möjliga. Ett land kan, oberoende av storlek, förbättra sitt bytesförhållande med hjälp av

handelspolitik. Det finns också potentiella välfärdsvinster av ökad produktvariation och/eller bättre utnyttjade stordriftsfördelar. Vi redogör för dessa potentiella välfärdsvinster var för sig.

I traditionell teori ger frihandel en Paretoeffektiv resursallokering för de länder som inte kan påverka världsmarknadpriserna. Ett stort land kan däremot utnyttja det inflytande som de inhemska producenterna, eller konsumenterna, tillsammans har på världsmarknadpriserna genom handelspolitiska åtgärder. På så sätt kan stora länder förbättra sitt bytesförhållande. I modeller med monopolistisk konkurrens gäller detta även för små länder. Varje företag har en viss monopolställning på världsmarknaden. Eftersom de inhemska företagen också konkurrerar med varandra utnyttjar de emellertid inte den monopolställning som de tillsammans har på ett effektivt sätt. Med handelspolitiska medel kan därför utbud och efterfrågan på den differentierade varan påverkas så att priset på exportvarianter stiger relativt priset på importvarianter.

Genom en sådan politik ökar ett land sin välfärd på bekostnad av välfärden i andra länder. Risken för vedergällning är därför uppenbar. Vi kan få en spelsituation där protektionistiska åtgärder vidtas i flera länder, tex i form av ett tullkrig som fortsätter tills en (Nash-)jämvikt uppnåtts. I denna jämvikt finns inga incitament för någon av parterna att ändra sin tull. Gros [1987a, b] visar att ett sådant tullkrig skulle leda till avsevärda välfärdsluster för samtliga länder som deltar.

I modeller med monopolistisk konkurrens förekommer två olika antaganden om individernas preferenser. Lancaster

⁷ Med segmenterade marknader avses att priserna i de båda länderna kan skilja sig åt i jämvikt. Individer och företag i det land där varan är billig kan alltså inte sälja den vidare till individer i det land där varan är dyr.

⁸ Helpman & Krugman [1985], kap 9, ger dock ett sådant bevis under mycket restriktiva antaganden.

[1979] antar att konsumenterna har olika preferenser när det gäller den differentierade varans egenskaper. Olika individer har därmed olika idealprodukter. Med Spence-Dixit-Stiglitz-preferenser antas däremot konsumenterna föredra variation i sig (Spence [1976], Dixit & Stiglitz [1977]). Individen konsumerar alla varianter som finns på marknaden, och ett större antal produktvarianter ger alltid högre nytta än ett mindre antal. Med Lancasters typ av preferenser ökar individens nytta av ett större antal produktvarianter genom att individen kan hitta en variant som ligger närmare idealprodukten.⁹ På aggregerad nivå uppstår dock inte någon avgorande skillnad, eftersom följden i båda fallen blir en aggregerad efterfrågan på variation. Den samhällseliga välfärden beror därmed inte bara på konsumerad kvantitet av varor, utan även på graden av produktvariation.

Ett nödvändigt villkor för att handelspolitiska åtgärder som ökar produktvariationen också skall höja välfärden, är att antalet varianter initialt är mindre än det samhällsekonomiskt optimala. Det finns en rad teoretiska arbeten där det har visats att det vid jämvikt i en oreglerad marknadsekonomi genereras ett mindre antal varianter än vad som är optimalt (Dixit & Stiglitz [1977], Lawrence & Spiller [1983]). Det verkar, utifrån de arbeten som har behandlat monopolistisk konkurrens i allmän-jämviktsmodeller, som att både antalet varianter och produktionsvolymen för varje företag skiljer sig från det samhällsekonomiskt optimala.¹⁰ Frihandel är därmed inte Paretoeffektivt, och i en sådan situation kan, liksom tidigare, handelspolitiska åtgärder öka välfärden.

Antag att ett litet land inför en tull på importerade produktvarianter. En negativ välfärdseffekt uppstår genom att konsumenterna får betala ett högre pris för de importerade produktvarianterna. Det finns emellertid i detta fall även vissa positiva välfärdseffekter av tullen. Efterfrå-

gan på inhemska varianter ökar när konsumenterna substituerar de relativt dyrare utländska produktvarianterna mot de relativt billigare inhemska varianterna. Vinsterna i de inhemska företagen stiger och nya företag lockas att etablera sig på marknaden. Antalet inhemskt producerade varianter kommer därmed att öka. Eftersom antalet importerade varianter inte har förändrats, ökar också det tillgängliga antalet produktvarianter för de inhemska konsumenterna, vilket i sin tur har en positiv effekt på välfärden. Vi kan även få en annan välfärdshöjande effekt. När efterfrågan på inhemskt producerade varianter ökar, kommer priset på dessa att stiga, förutsatt att branschens utbud inte är fullständigt elastiskt. Därigenom förbättras landets bytesförhållande. Välfärdseffekterna av en tull blir därför inte entydiga.¹¹

Med Spence-Dixit-Stiglitz-preferenser kommer produktionsvolymen för varje företag att vara oberoende av den totala efterfrågan. Därför påverkar inte handelspolitiska åtgärder företagets produktionsvolym. I stället är det antalet producerade produktvarianter som kan förändras. Med Lancaster-preferenser däremot är företagets produktionsvolym beroende av marknadens storlek. En större marknad innebär därför också ett effektivare utnyttjande av stordriftsfördelar.¹² Därmed finns ytterligare en potentiell vinst av handelspolitiska åtgärder. När efterfrågan på de inhemska produktvarianterna ökar efter införandet av en tull, kommer de inhemska företagen att kunna producera till lägre styckkostnader.

⁹ I strikt mening kommer inte alla individer närmare sin idealprodukt, men i genomsnitt gäller detta.

¹⁰ Se i detta sammanhang även Horn [1983], [1984].

¹¹ Se Flam & Helpman [1987a] där nettoeffekten av en marginell tull dock är positiv.

¹² Detta beror på att efterfrågeelasticiteten är konstant i fallet med S-D-S-preferenser och variabel med Lancaster-preferenser.

Lancaster [1984] analyserar effekterna av tullar. Analysen är på flera sätt intressant, men har en del uppenbara brister. En sådan är att det krävs specifika antaganden för att en tull skall ge entydiga välfärdseffekter. Lancaster tvingas också sätta in numeriska parametervärden för att härleda vissa av de teoretiska resultaten. Låt oss ändå bortse från bristerna och förklara varför en unilateral tull kan vara välfärdshöjande för ett litet land i Lancasters modell. En tull höjer priset på utländska produktvarianter så att efterfrågan på inhemskt producerade varianter ökar.¹³ Beroende på att de inhemska företagen på kort sikt får en slags monopolställning, kommer priserna till att börja med stiga även på inhemska varianter, och företagets vinster blir positiva. De kortsiktiga välfärdseffekterna är dock entydigt negativa.

På lång sikt kommer antagandet om fritt tillträde till marknaden att leda till nyetablering av inhemska företag. Trots det kommer varje företag att möta en ökad efterfrågan på sina produktvarianter. Produktionsvolymen i varje företag ökar, vilket leder till ett effektivare utnyttjande av stordriftsfördelar, och därmed också till lägre produktpriser. De individer som konsumerar inhemskt producerade varianter kommer därför att tjäna på tullen, både p g a att antalet produktvarianter ökar och p g a att priserna faller. För de individer som konsumerar importerade varianter kommer dock välfärden att minska, eftersom priserna på dessa har stigit.

Under vissa, och ibland ganska speciella, förutsättningar är det alltså möjligt att öka produktvariationen och utnyttja stordriftsfördelar genom handelspolitiska åtgärder i modeller med monopolistisk konkurrens. Från välfärdsteoretisk synpunkt är det väsentligt att fråga sig om handelspolitiska åtgärder också är det bästa medlet för att uppnå välfärdshöjande effekter. Som Milner [1986] påpekar skulle det i stället, enligt teorin om

optimal intervention, vara mer effektivt att använda sig av produktionssubventioner både för att uppnå ett optimalt antal produktvarianter och en optimal produktionsvolym i varje företag.¹⁴ Endast om det av någon anledning inte går att subventionera företag och branscher kan handelspolitiska åtgärder motiveras.

Oligopol och strategisk handelspolitik

De teorier som utgår ifrån oligopolistiska marknadsformer förknippas med strategisk handelspolitik. Om stordriftsfördelarna är betydande, så att företagen gör positiva vinster, kan vinster överföras från de utländska företagen till de egna inhemska företagen genom handelspolitiska åtgärder. Det är framför allt högteknologiska och forskningsintensiva företag som kan vara föremål för strategisk handelspolitik. Dessa antas ha höga fasta kostnader för bla forskning och utveckling.

Den mest kända modellen härstammar från Brander & Spencer [1984]. Ett inhemskt och ett utländskt företag producerar en vara som de säljer i ett tredje land. Båda företagen antas producera en viss kvantitet under antagande att det andra företagets produktionsvolym är konstant. Båda företagen maximerar sina vinster, givet det andra företagets producerade kvantitet. En sk Cournot-Nash-jämvikt uppnås när inget av företagen kan öka

¹³ Vi antar att marknaderna för inhemska och utländska produktvarianter inte kan separeras. Se Lancaster [1984], s 143.

¹⁴ Utrymmet för potentiella välfärdsvinster av handelspolitiska åtgärder bygger på att ekonomin vid frihandel kan tecknas av olika typer av snedvridningar (*distortions*). Enligt teorin om optimal intervention bör ekonomisk-politiska åtgärder i en sådan situation riktas direkt mot källan till snedvridningen (Bhagwati [1971]). Handelspolitiska åtgärder bör därmed endast användas vid snedvridningar på den internationella marknaden. Vid snedvridningar på den inhemska marknaden är det mer effektivt att använda konsumtions- och/eller produktionskatter.

vinsten genom att ändra sin produktionsvolym. Det inhemska företaget skulle dock kunna öka sin vinst om det kunde få det utländska företaget att minska sin produktionsvolym. Ett sätt att åstadkomma detta är att det inhemska företaget försöker få det att verka troligt att en produktionsökning i det egna företaget är förestående. Då blir det rationellt för det utländska företaget att minska sin produktion. På så sätt kan det inhemska företaget öka sin vinst.

Problemet är att skapa trovärdighet för hotet om en ökad produktion. En statlig subvention kan användas i detta syfte, eftersom en sådan gör det lönsamt för det egna landets företag att producera en större kvantitet. Om subventionen verkligen leder till att det utländska företaget minskar sin produktion, kommer vinster att överföras till det egna landets företag. En sådan subvention kan därför ge det egna landet en välfärdsvinst, under förutsättning att företagets vinstökning överstiger de kostnader som uppstår vid finansieringen av subventionen.

Det finns emellertid många invändningar mot argumenten för strategisk handelspolitik, både på rent teoretiska grunder och utifrån mer praktiska överväganden. Den främsta invändningen är att staten i det andra landet förutsätts vara passiv. Om, i en modell som ovan, även det andra landet subventionerar sitt företag, kommer nettoeffekten att bli en välfärdsminskning i båda länderna (Eaton & Grossman [1986], s 395-96).

En annan brist med teorin för strategisk handelspolitik är avsaknaden av allmän-jämviktsanalys. Dixit & Grossman [1986] formulerar en allmän-jämviktsmodell där den strategiska sektorn använder en produktionsfaktor som är specifik för sektorn och vars utbud är oelastiskt. De visar att möjligheterna att öka välfärden genom handelspolitiska åtgärder minskar betydligt när hänsyn tas till allmän-jämviktseffekter via faktormarknaderna. Om alla branscher i den strategiska sektorn

subventioneras, kommer företagen att konkurrera om den sektorspecifika produktionsfaktorn. Därmed drivs ersättningen till denna faktor upp, och produktionskostnaderna för företagen ökar. Om i stället bara vissa företag eller branscher i sektorn subventioneras, kommer återigen ersättningen till den knappa produktionsfaktorn att bjudas upp. Detta innebär en indirekt beskattning av de andra branscherna i sektorn. Exportsubventionen leder därför till en välfärdsförbättring endast under förutsättning att de ökade vinsterna i de subventionerade företagen överstiger de ökade kostnaderna i de andra företagen. För att utforma en strategisk subvention krävs det alltså att man har ingående kännedom om kostnadsstrukturen i samtliga företag.

Ytterligare kritik som förts fram mot argumenten för strategisk handelspolitik är att resultatet är beroende av vilka antaganden som görs om de sätt på vilka de båda företagen konkurrerar med varandra. Företagen kan i stället antas uppvisa sk Bertrand-beteende, dvs sätta ett visst pris under förutsättning att det andra företaget bibehåller sitt pris, och sedan producera den kvantitet som efterfrågas. Då ger i allmänhet samma typ av analys resultatet att en exportskatt, i stället för en subvention, kan höja välfärden (Eaton & Grossman [1986]). Därmed blir det också viktigt att veta vilka beslutsvariabler som används i olika företag, och tillgång till ingående information blir återigen en förutsättning för att bedriva strategisk handelspolitik.

Importsubstitution som exportbefrämjande åtgärd

Vi skall nu gå över till att visa hur de huvudsakligen teoretiska resonemangen ovan kan användas för handelspolitisk analys. Traditionellt har importsubstitution och exportbefrämjande åtgärder setts som motstridiga. I en Heckscher-Ohlin-värld fungerar en tull som en skatt

på exportsektorn. Priserna på importerade insatsfaktorer och andra produktionsfaktorer stiger, så att produktionskostnaderna i exportsektorn ökar. I de nya handelsteorierna, där det antas att det finns företag med stordriftsfördelar, kan importsubstitution i stället ses som ett komplement till exportbefrämjande åtgärder. Detta resultat liknar det gamla argumentet för uppfostringstullar, men formuleras här i modeller med inombranschhandel.¹⁵

I Krugman [1984] visas hur en tull kan vara exportbefrämjande. Två länder både exporterar och importerar en vara som produceras i ett företag i varje land. Marknaderna i de två länder som handlar med varandra är segmenterade. Vi antar att företagets marginalkostnader är fallande eller att det finns inlärningseffekter så att en större produktionsvolym associeras med lägre produktionskostnader. Om en tull införs i det ena landet, kommer det egna företagets marknadsandel att öka på hemmamarknaden. Med en ökad produktionsvolym faller marginalkostnaden för det inhemska företaget. För det utländska företaget kommer däremot produktionsvolymen att minska och marginalkostnaden stiga. Därmed blir det inhemska företaget mer konkurrenskraftigt också på exportmarknaden.

Om denna analys används som ett argument för importskydd kan det, liksom tidigare, kritiseras utifrån ett allmän-jämviktsperspektiv. Med ett oelastiskt utbud av produktionsfaktorer gäller fortfarande att produktionen av en vara inte kan öka utan att produktionen av andra varor minskar. I allmän jämvikt är alltså subventioneringen av en sektor alltid ekvivalent med en beskattning av andra sektorer.

Den mest uppenbara bristen med den här typen av politik är ändå att exportframgångar inte nödvändigtvis är välfärdshöjande. Välfärdsvinsterna av en ökad export måste, även i modeller med imperfekt konkurrens, vägas mot kostna-

derna för att skydda hemmamarknaderna. Om de samhällsekonomiska intäkterna av exportproduktion inte avspeglas i marknadspriserna, krävs att ansvariga myndigheter besitter bättre kunskaper än marknaden om de verkliga intäkterna för att man skall uppnå välfärdshöjande effekter.

Den nya handelsteorin, protektionism och GATT

Enligt traditionell teori tjänar alla "små" länder, dvs alla länder som inte kan påverka världsmarknadspriserna, på en ensidig handelsliberalisering.¹⁶ Man skulle därför vänta sig att handelsrestriktioner var ganska sällsynt förekommande. Verkligheten är dock en annan. Olika slag av sådana restriktioner är vanliga i det internationella ekonomiska systemet. Den handelsliberalisering som trots allt åstadkommit har framför allt uppnåtts genom multilaterala förhandlingar inom ramen för GATT (Ahnlid & Vedovato [1989]).

Som Ahnlid och Vedovato påpekar är det, utifrån traditionell teori, svårt att förklara existensen av GATT-förhandlingar. Eftersom de flesta länder kan antas vinna på ensidig handelsliberalisering, finns det ingen anledning att förhandla om handelspolitik. Utifrån den nya handelsteorin är det däremot lättare att förstå vikten av

¹⁵ För en kortfattad redogörelse för olika exempel på nya resonemang om uppfostringstullar, se Brander [1986].

¹⁶ Det är givetvis svårt att uttala sig om hur stort ett land måste vara för att kunna påverka världsmarknadspriserna. Låt oss säga att vi sätter gränsen relativt lågt, vid 15 procent av den totala exporten eller importen av en vara. Om vi definierar en vara som tredje nivån av SITC, den internationella handelsklassificeringen, är det egentligen bara USA, Japan och Västtyskland som kan sagas påverka världsmarknadspriserna. För Sveriges del överstiger exporten 5 procent av det totala exportvärdet i endast 12 av totalt 156 varugrupper. I en av varugrupperna når exporten över 10 procent. När det gäller importen når den inte i något fall upp till 5 procent av det totala importvärdet. (Källa: United Nations [1988])

internationella handelsförhandlingar. Det finns, enligt denna, utrymme för enskilda länder att öka sin välfärd på bekostnad av andra länder. Om många länder använder sig av handelsrestriktioner, bör det också ge alla länder lägre välfärd. Handelsrestriktioner är dock svåra att avveckla utan multilaterala förhandlingar. Orsaken är att vi har en spelsituation som starkt påminner om "fångarnas dilemma". I fångarnas dilemma kan en för båda parter fördelaktig jämvikt endast nås genom förhandlingar och samarbete.

Ser vi på den globala välfärden blir därför multilaterala förhandlingar som GATT av mycket stor betydelse. Framför allt små länder som Sverige, vars exportindustrier kan bli de verkliga förlorarna av strategisk handelspolitik, bör ha ett intresse av multilaterala handelsavtal.¹⁷ Även i övrigt kan handelsavtal som GATT vara av betydelse från nationell välfärdssynpunkt. Inte minst borde det finnas ett konsumentintresse av ett väl fungerande multilateralt handelssystem.¹⁸

Enligt GATT-avtalet ska handelspolitiken vara icke-diskriminerande. I de fall handelsrestriktioner används bör det vara i form av tullar. Icke-tariffära handelshinder som kvoter och sk frivilliga exportbegränsningar strider inte bara mot GATT-reglerna, utan har också visats ge mycket negativa välfärdseffekter (Hansson [1983], kap 4). Trots det är icke-tariffära handelshinder vanligt förekommande. Med den sk nyprotektionismen under 1970-talet kom "frivilliga" exportbegränsningar att bli vanliga inslag i världshandeln.

Den utbredda användningen av icke-tariffära handelshinder är svårt att förklara, med tanke på att de i regel ger upphov till större allokeringsförluster än tullar. Förekomsten av differentierade produkter kan dock utgöra en förklaring. I en artikel av Gros [1987b] analyseras ekvivalensen mellan tullar och kvoter med differentierade produkter och preferenser av Spence-Dixit-Stiglitz typ. Ekviva-

lens definieras hos Gros som den tull som begränsar importens marknadsandel lika mycket som en viss kvot eller frivillig exportbegränsning. Gros visar att med differentierade produkter är ekvivalensen till en ganska måttlig importkvot en hög tull. I klarspråk betyder det att den tull som skulle behövas för en motsvarande importbegränsning kan vara så hög att den blir politiskt omöjlig.

EG-frågan ur ett nytt perspektiv

I det här avsnittet kommer vi att antyda hur den nya handelsteorin kan användas för att belysa EG-frågan. Vi börjar emellertid med en diskussion om Sveriges handelsrelationer till EG grundad på traditionell tullunionsteori.¹⁹ Detta är viktigt då den svenska EG-debatten inte sällan saknar anknytning till vedertagen ekonomisk teori.

Redan 1950 visade Viner att en tullunion inte nödvändigtvis leder till en ökad välfärd. Den välfärdsvinst som uppstår p g a en effektivisering av handeln inom tullunionen (handelsalstring) måste vägas mot den välfärdsförlust som uppstår p g a diskriminering av de länder som står utanför tullunionen (handelsomfördelning). Detta enkla faktum tycks flera av de svenska nationalekonomerna som medver-

¹⁷ Baldwin & Flam [1989] visar hur SAAB förlorar exportinkomster på marknaden för medelstora passagerarflygplan genom andra länders strategiska handelspolitik. När detta skrivs har dock SAAB fått flera stora order, bl a från ett amerikanskt flygbolag. Samtidigt har SAAB begärt att få fördelaktiga statliga lån för att utveckla en ny flygplansprototyp. Denna begäran kan tolkas som ett krav på strategisk handelspolitik.

¹⁸ Södersten [1989] redogör för hur altruistiska värderingar påverkat den svenska u-landspolitiken. Han betonar att handelspolitiken är en förbisedd faktor i detta sammanhang. Enligt vår uppfattning kan ett fortsatt befrämjande av GATT vara positivt inte bara för den nationella välfärden, utan också påverka de mer altruistiska målen i gynnsam riktning. Se även Hellvin & Torstensson [1989].

¹⁹ Se Södersten [1978], kap 14, för en enkel introduktion till tullunionsteori.

kat i EG-debatten förbise.²⁰ Eftersom Sverige, och EFTA, sedan länge har ett frihandelsavtal med EG verkar möjligheterna till handelsalstring relativt begränsade. Visserligen kvarstår vissa icke-tarifära handelshinder, men dessa kan antas endast påverka en mindre del av vår handel med EG och tycks inte hindra utnyttjandet av komparativa fördelar i någon större utsträckning (Lundberg [1989], Flam & Horn [1989]). Däremot finns det en risk att ett svenskt närmande till EG, i kombination med ökad protektionism i EG, skulle drabba de svenska konsumenterna, eftersom importerade varor från icke-europeiska länder då skulle bli dyrare.

Annars brukar just faran för ökad protektionism i EG föras fram som ett argument för en EG-anslutning.²¹ Protektionistiska åtgärder kan komma att riktas även mot Sverige och det kan leda till avsevärda förluster för svensk exportindustri.²² Det finns dock också en annan sida av detta mynt. Om EG verkligen blir mer protektionistiskt så tvingas även Sverige, vid en anslutning till EG, att föra en mer protektionistisk handelspolitik. Detta kan ge upphov till minst lika stora välfärdsförluster som en minskad svensk export till den europeiska marknaden.²³

Den nya handelsteorin kan inte heller den ge några entydiga svar på vilka välfärdseffekterna skulle bli av en svensk anslutning till EG. En tillfredsställande analys av frågan måste emellertid även beakta handel med imperfekt konkurrens. Teorin om tullunioner med differentierade produkter är ännu relativt outvecklad och det är svårt att redan nu dra några generella slutsatser från litteraturen. Klart är emellertid att resultaten från ortodox tullunionsteori måste modifieras när hänsyn tas till produktdifferentiering. En tullunion kan tex få effekter på det tillgängliga antalet produktvarianter (Ethier & Horn [1984], s 222-23).

EG-frågan kan också analyseras ur ett strategiskt perspektiv. Det finns då vissa

argument för en EG-anslutning. Medlemskap i EG är tex en förutsättning för att kunna bedriva strategisk handelspolitik av Brander-Spencers typ. Med undantag för ett fåtal mindre varugrupper är Sverige ensamt för litet för att kunna påverka andra aktörer på världsmarknaden. Det finns drag av strategisk handelspolitik över den inre marknaden. Ett syfte med den inre marknaden tycks vara att förbättra konkurrenskraften för EG-ländernas företag gentemot andra företag. Om man lyckas kommer även de svenska företagen att drabbas. Detta kan leda till välfärdsförluster i de fall den strategiska handelspolitiken skadar svensk industris konkurrenskraft inom branscher där företagen gör positiva vinster. Karaktäriseras branscherna däremot av perfekt konkurrens utgör exportsubventioner från EG inget hot mot den svenska välfärden. De svenska konsumenterna subventioneras i detta fall av utländska regeringar.

Med ett strategiskt perspektiv kan man också hitta argument mot en EG-anslutning. Det kan tex vara lättare för små länder att bedriva strategisk handelspolitik när det gäller marknader som karaktäriseras av Bertrand-beteende (Dixit [1988] s 138). Över huvud taget kan det vara lättare att bedriva strategisk handelspolitik

²⁰ Se tex Herin [1987] som sätter likhetstecken mellan integration och frihandel, för att sedan argumentera för ett närmande till EG.

²¹ Anslutning kan här både tolkas som ett medlemskap i EG och som harmonisering till EG:s regelsystem. SNS Konjunkturråd diskuterar vilka skillnader som kan uppstå mellan dessa två alternativ (Söderström [1989]). För effekterna på faktormarknaderna av en harmonisering i en allman-jämviktsmodell, se Hansson [1989].

²² Det torde dock vara svårt att, som i Konjunkturrådets rapport (Söderström [1989]), göra detta till ett huvudargument för en EG-anslutning, samtidigt som man hävdar att GATT-forhandlingarna är en "orgie i merkantilism". Även för handeln mellan europeiska länder måste galla att både det land som importerar en vara och det land som exporterar varan tjänar på ett handelsutbyte.

²³ Jämför Flam & Horn [1989] s 45-46.

utan risk för vedergällning för ett land som inte utgör en betydande handelspartner för andra länder. Även när det gäller att öka produktvariationen genom handelspolitiska åtgärder kan det vara en fördel att vara liten. Vi såg att ett litet land som införde en tull fick tillgång till ett ökat antal produktvarianter p g a att antalet inhemskt producerade varianter ökade, medan antalet importerade varianter förblev detsamma. Ett stort land kan vara en så betydande importör av den differentierade varan, att antalet utländskt producerade varianter minskar när efterfrågan på importerade varianter minskar.

Den slutsats man kan dra är att välfärdseffekterna av en svensk anslutning till EG i stor utsträckning beror på vilka antaganden som görs om det strategiska handlandet. Man kan också konstatera att det, utifrån ekonomisk teori, inte är möjligt att avgöra om en svensk anslutning till EG skulle medföra en ökning eller en minskning av den nationella välfärden.²⁴ Enligt vår mening är det emellertid genom att också studera marknader med imperfekt konkurrens som effekterna av en EG-anslutning kan analyseras på ett tillfredsställande sätt.

Den nya normativa handelsteorin – en utvärdering och ekonomisk-politiska följder

Vi har sett hur teorin för internationell handel, som tidigare nästan uteslutande var inriktad på marknader med perfekt konkurrens, nu även börjat beakta marknader med imperfekt konkurrens. Den nya teorin saknar dock fortfarande den generalitet som kännetecknar den traditionella handelsteorin. I stället för en generell teori får vi nöja oss med olika mer eller mindre intressanta specialfall.

I de nya teorierna finns det teoretiska argument för handelspolitiska ingrepp. För vissa frihandelsförespråkare kan det därför uppfattas som alltför riskfyllt att

över huvud taget behandla dessa specialfall, när resultaten kan komma att användas för att motivera protektionistiska åtgärder. Vi delar inte denna uppfattning. Frihandel får inte bli en förstelnad dogm som förhindrar den handelsteoretiska utvecklingen.

Som vi har visat är det möjligt att höja välfärden med handelspolitiska åtgärder under vissa förutsättningar. Det är emellertid svårt att i varje enskilt fall urskilja vilka ingrepp som faktiskt höjer välfärden. Med oligopolmarknader såg vi tex att, beroende på om företagen konkurrerar med kvantiteter eller priser, leder samma åtgärd (en exportsubvention) till en välfärdshöjning i det förra fallet och en välfärdsminskning i det senare. Om det råder monopolistisk konkurrens på marknaden krävs mycket ingående kännedom om preferenser och produktionsstruktur för att genomföra en välfärdshöjande politik. Därmed verkar möjligheterna att uppnå Paretoeffektivitet genom handelspolitiska ingrepp ganska begränsade.

I ett antal fall kan handelspolitiska åtgärder höja inte bara den nationella, utan också den globala välfärden. Det gäller åtminstone i två av modellerna som har behandlats ovan. I oligopolmodeller med Cournot-beteende (Brander-Spencer-fallet) ökar den globala välfärden om de båda exportländerna inför exportsubventioner. Utbudet är initialt mindre än vad som är optimalt för världen som helhet och stimuleras av subventionerna. I Lanchesters modell för monopolistisk konkurrens kan en ömsesidig tull i två länder som handlar med varandra höja välfärden i båda länderna. Den potentiella välfärdsökningen beror emellertid helt på att antalet produktvarianter inte är optimalt

²⁴ Denna slutsats verkar delas av Flam & Horn [1989]. Deras rapport, där även makroekonomiska effekter av en svensk EG-anslutning beaktas, är en valbalanserad genomgång av vad som kan, och vad som inte kan, sägas om effekterna av en svensk EG-anslutning utifrån ekonomisk teori.

under frihandel, samt att stordriftsfördelarna inte är optimalt utnyttjade i jämvikt. Enligt teorin om optimal intervention bör denna snedvridning angräpas vid källan. Endast genom produktionssubventioner och subventionering av produktutveckling kan alltså global Paretojämvikt uppnås.

Övriga argument för handelspolitiska åtgärder i de nya handelsteorierna har som utgångspunkt att höja den nationella välfärden, ofta på bekostnad av den globala välfärden. Slutsatsen blir därför att frihandel maximerar den globala välfärden, men eftersom varje land samtidigt kan ha ett intresse av att öka den nationella välfärden genom handelspolitiska åtgärder, får internationella handelsförhandlingar en mycket stor betydelse. Därför kommer GATT att framstå som ett mycket viktigt organ, inte minst för ett litet land som Sverige. Utvecklingen i EG framstår också som betydelsefull för Sveriges del. Tillkomsten av EG:s inre marknad behöver dock inte vara positiv för vare sig den svenska eller den globala välfärden. Detta gäller oberoende av om Sverige ansluter sig till eller står utanför EG. Framför allt finns risken att vidareutvecklingen av EG leder till ökad global protektionism. I detta läge framstår ett aktivt GATT som ännu viktigare i framtiden.

Referenser

- Ahnlid, A & Vedovato, C, [1989], "Frihandel eller protektionism? GATT och det multilaterala handelssystemet". *Ekonomisk Debatt*, Årg 17, s 291-299.
- Baldwin, R & Flam, H, [1989], "Strategic Trade Policies in the Market for 30-40 Seat Commuter Aircraft". Seminar Paper No 431, Institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet.
- Bhagwati, J N, [1971], "The Generalized Theory of Distortions and Welfare", i Bhagwati, J N, Mundell, R A, Jones, R W & Vanek, J, (red), *Trade, Balance of Payments and Growth: Papers in International Economics in Honor of Charles P Kindleberger*. North-Holland, Amsterdam.
- [1988], *Protectionism*, MIT Press, Cambridge, Mass.
- [1989], "Is Free Trade Passé After All?", *Weltwirt-*

- schafliches Archiv*, Band 125, s 16-44.
- Brander, J A, [1981], "Intra-Industry Trade in Identical Commodities". *Journal of International Economics*, Vol 11, s 1-14.
- [1986], "Rationales for Strategic Trade and Industrial Policy", i Krugman, P R, (red), *Strategic Trade Policy and the New International Economics*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- Brander, J A & Krugman, P, [1983], "A 'Reciprocal Dumping' Model of International Trade". *Journal of International Economics*, Vol 15, s 313-321.
- Brander, J A & Spencer, B J, [1984], "Tariff Protection and Imperfect Competition", i Kierzkowski, H, (red), *Monopolistic Competition and International Trade*. Oxford University Press, Oxford.
- Dixit, A K, [1986], "Trade Policy: An Agenda for Research", i Krugman, P R, (red), *Strategic Trade Policy and the New International Economics*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- [1988], "Issues of Strategic Trade Policy for Small Countries", i Haaland, J I & Norman, V, (red), *Modelling Trade and Trade Policy*. Basil Blackwell, Oxford.
- Dixit, A K & Grossman, G, [1986], "Targeted Export Promotion with Several Oligopolistic Industries". *Journal of International Economics*, Vol 21, s 233-249.
- Dixit, A K & Norman, V, [1980], *Theory of International Trade*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Dixit, A K & Stiglitz, J, [1977], "Monopolistic Competition and Optimum Product Diversity". *American Economic Review*, Vol 67, s 297-308.
- Eaton, J & Grossman, G, [1986], "Optimal Trade and Industrial Policy Under Oligopoly". *Quarterly Journal of Economics*, Vol 101, s 383-406.
- Ethier, W & Horn, H, [1984], "A New Look at Economic Integration", i Kierzkowski, H, (red), *Monopolistic Competition and International Trade*. Oxford University Press, Oxford.
- Falvey, R E & Kierzkowski, H, [1987], "Product Quality Intra-Industry Trade and (Im)perfect Competition", i Kierzkowski, H, (red), *Protection and Competition in International Trade*. Basil Blackwell, Oxford.
- Flam, H & Helpman, E, [1987a], "Industrial Policy Under Monopolistic Competition". *Journal of International Economics*, Vol 22, s 79-102.
- [1987b], "Vertical Product Differentiation and North-South Trade". *American Economic Review*, Vol 77, s 810-822.
- Flam, H & Horn, H, [1989], "Ekonomiska konsekvenser för Sverige av EGs inre marknad", i Ekonomiska rådet, *Svensk ekonomi och Europa-integrationen*. Bil 2-5 till LU 90, Stockholm.
- Gros, D, [1987a], "A Note on the Optimal Tariff, Retaliation and the Welfare Loss from Tariff Wars in a Framework with Intra-Industry Trade". *Journal of International Economics*, Vol 23, s 357-367.
- [1987b], "Protectionism in a Framework with Intra-Industry Trade: Tariff Quotas, Retaliation and Welfare Losses". *IMF Staff Papers*, Vol 34, s 86-114.
- Grossman, G, [1986], "Strategic Export Promotion: A Critique", i Krugman, P R, (red), *Strategic Trade Policy and the New International Economics*. MIT Press, Cambridge, Mass.

- Hamilton, C & Svensson, L E O, [1984], "Do Countries Factor Endowments Correspond to the Factor Content in their Bilateral Trade Flows?". *Scandinavian Journal of Economics*, Vol 86, s 84-97.
- Hansson, G, [1983], *Social Clauses and International Trade*. Croom Helm, London.
- [1989], *Harmonization and International Trade*. Routledge, London. Under utgivning.
- Hansson, P & Lundberg, L, [1986a], "Intra-Industry Trade and Its Consequences for Adjustment", i Greenaway, D & Tharakan, P K M, (red), *Imperfect Competition and International Trade. Policy Aspects of Intra-Industry Trade*. Wheatsheaf Books, Sussex.
- [1986b], "Comparative Cost and Elasticities of Substitution as Determinants of Inter- and Intra-Industry Trade". Working Paper No 12. Fackforeningsrörelsens institut för ekonomisk forskning, Stockholm.
- Hellvin, L & Torstensson, J, [1989], "Internationell handel och ekonomisk utveckling i tredje världen". *Ekonomisk Debatt*, Årg 17, s 203-214.
- Helpman, E, [1981], "International Trade in the Presence of Product Differentiation, Economics of Scale and Monopolistic Competition". *Journal of International Economics*, Vol 11, s 305-340.
- Helpman, E & Krugman, P R, [1985], *Market Structures and Foreign Trade*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- Herrn, J, [1987], "Går vägen till EG efter EFTA?", i Hamilton, C B, (red), *Europa och Sverige. EG-frågan inför 90-talet*. SNS Forlag, Stockholm.
- Horn, H, [1983], *Imperfect Competition in Models of Wage Formation and International Trade*. Institute for International Economic Studies, Monograph Series No. 15, Stockholms universitet.
- [1984], "Product Diversity, Trade and Welfare", i Kierzkowski, H, (red), *Monopolistic Competition and International Trade*. Oxford University Press, Oxford.
- Krugman, P, [1979], "Increasing Returns, Monopolistic Competition, and International Trade". *Journal of International Economics*, Vol 9, s 469-479.
- [1984], "Import Protection as Export Promotion: International Competition in the Presence of Oligopoly and Economies of Scale", i Kierzkowski, H, (red), *Monopolistic Competition and International Trade*. Oxford University Press, Oxford.
- [1986], (red), *Strategic Trade Policy and the New International Economics*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- [1987], "Is Free Trade Passé?". *Journal of Economic Perspectives*, Vol 1, s 131-144.
- Lancaster, K, [1979], *Variety, Equity and Efficiency*. Columbia University Press, New York,
- [1980], "Intra-Industry Trade Under Perfect Monopolistic Competition". *Journal of International Economics*, Vol 10, s 151-175.
- [1984], "Protection and Product Differentiation", i Kierzkowski, H, (red), *Monopolistic Competition and International Trade*. Oxford University Press, Oxford.
- Lawrence, C & Spiller, P T, [1983], "Product Diversity, Economies of Scale and International Trade". *Quarterly Journal of Economics*, Vol 98, s 63-83.
- Lundberg, L, [1989], "Svenskt näringsliv och den europeiska integrationen: Ekonomiska konsekvenser av EGs inre marknad för varor och tjänster", i Ekonomiska rådet, *Svensk ekonomi och Europeaintegrationen*. Bil 2-5 till LU 90, Stockholm.
- Milner, C, [1986], "Optimal Intervention and Intra-Industry Trade: The Case of Horizontally Differentiated Goods and Monopolistically Competitive Industries", i Greenaway, D & Tharakan, P K M, (red), *Imperfect Competition and International Trade. Policy Aspects of Intra-Industry Trade*. Wheatsheaf Books, Sussex.
- Petersson, L, [1984], *Svensk utrikeshandel 1871-1980. En studie i den intraindustriella handelns framväxt*. Lund Economic Studies No 30, Lunds universitet.
- Spence, M, [1976], "Product Selection, Fixed Costs and Monopolistic Competition". *Review of Economic Studies*, Vol 43, s 217-235.
- Södersten, B, [1978], *Internationell ekonomi*. Rabén & Sjögren, Stockholm.
- [1989], "Sweden: Towards a Realistic Internationalism", i Pratt, C (red), *Internationalism under Strain, The North-South Policies of Canada, the Netherlands, Norway and Sweden*. University of Toronto Press, Toronto.
- Soderström, H Tson, (red), [1989], *Den svenska modellen inför 90-talet. Konjunkturrådets rapport 1989*. SNS Forlag, Stockholm.
- Torstensson, J, [1987], "Handelsteorier och Sveriges utrikeshandelsberoende". *Ekonomisk Debatt*, Årg 15, s 579-584.
- [1989a], "Quality Differentiation and Factor Proportions in International Trade: An Empirical Test of the Swedish Case." Institutet för ekonomisk forskning, Working Paper Series 3/89, Institutet för ekonomisk forskning, Ekonomihögskolan vid Lunds Universitet.
- [1989b], "The New Normative Theory of International Trade: A Critical Survey." Stencil, Nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet.
- United Nations [1988], *International Trade Statistics Yearbook*, Vol 2. New York.
- Viner, J, [1950], *The Customs Union Issue*. Carnegie Endowment for International Peace, New York.